

САНДА ОЛОХ

Чурапчы улууңун ханыята
ХАНЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮНТЭН ТАХСАР

Улуска -- бу күннэрэгэ

12+

2017 сыйл
Кулун тутар
30
КУНЭ
ЧЭППИЭР
№ 33
(11343)

“МИНИСТИР - 2017” ҮГЧЧАТТАРЫ ТҮМТЭ

ки, а в финал попадет только 3 человека, но вы не отчаявайтесь, не думайте о том, что главный вопрос там решается, если вы будете себя проявлять, то мы вас обязательно заметим. У нас будут работать эксперты, это – руководители ведомств и заместитель министра", - дылэгээ.

Экспертизинен СӨ дылэгээ юргэн уонна ыччай политикалыг гар министир А.С. Владимиров, Чурапчы улууңун башылыгын социалын болтурустарга солбуйачы О.Ф. Петрова, Чурапчы нээлийгин башылыга С.А. Сарысаев, СӨ улусуун социалын сайдынга министирин солбуйачы З.С. Максимова, СӨ ыншадын федеральныи инспекторын комелдееччүү А.С. Трофимов, СӨ Правительствотын уонна ерөстүүбүлүү әдвантажын кадровай политикауда Депарламентин старшия референ А.Н. Сергеев, СӨ Гостехнадзор управлениеын салайачынга Н.Н. Попов, СӨ экономикауда министерстийбүлүгүн И.В. Прохорова утасланыптар.

"Министир - 2017" дылабай ооншуута боюнча үйүн мөнччи "Синие" хамандада ышилла

Финалистар Д. Аммосов, Е. Аммосов, Р. Филатов

(хамандыр С.В. Сунхалыров), изис мисстээж "Филатовы" хамандада (Л.Я. Троев) таңыста. Огын минутур кыйынчылдаңын "Красные" хамандада (Г.А. Ильинцева) аштаны. Маны тэнэ Ханалас улууңтар ынтыгылыхтах. "Министир" ооншууга ынта берар үс кандидаты аштыбыт: Дмитрий Аммосов (Чурапчы), Егор Аммосов (Өймөкөн), Роман Филатов (Амма). Бу уолгаттар ерөстүүбүлүгүн Ил Дархана байтгылар ооншуутаар кыттаниар, туроруммут сыйларын сипиңирэ дүлүүноктара.

Оон ооншуутаар кыбээски ынччагырын ынтырам ээ, энэдүн машык дылабай ооншуута ынтыптара багоминин, үөрэнин, күсүлтэх спокойноттар бастысы хардышын огорунт.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Кыйынчылда "Красные" хамандада

Ынччагыра анымьыг "Министир" дылабай ооншуу оросшүүбүлүү үрдүүн ынтыгылыхта балачча ким бушла. Биңити улусуптугар былтырлын Чурапчы нээлийгин дылабайтада көбүнчөлүнүү, интеграл-оскуул башылтар, директор Н.Н. Гулев башычы комитетин үрдүүк тэрээннэхтийн бушлан заасынта. Бийшт нээлийк башылыга С.А. Сарысаев туроруултуунан, бу ооншуу Ильин Энэр улус ынччагырын хабан эмээ интеграл-оскуул төмөртүртүр бушла.

Хамандадаар үс кунустага хас бирдии байгатто талан ыбыт сорудактарын уонна "Молодежь - инновационно-стратегический ресурс 2017" тизмээ байрайштарын комиссийттор. Маны барылын улустасын дылэгэн уонна социалын-психологичекийн психологтара күзтэйтэр, утман үзүн тогодоруул.

Ооншуу үерүүлэх анылыштыг гар ерөстүүбүлүү Ил Дархана Е.А. Борисов юлган, ынччагыра элтилийн үрдүүн байтада. Егор Афансевич кыттаничыларга түнштэй. "Эта игра проходит непосредственно под моим жестким контролем. Я проверял в жизни выпускников и участников игры "Министр". Участники первых игр, которую мы проводили давно, сегодня взрослые, проверенные, уже преданные Республике кадры, которые прошли очень хорошую жизненную школу. Среди них есть руководители Правительства Республики, организаторы, общественники. Эта полезная такая школа и полезный механизм которому надо верить. В связи с тем, что здесь собрались молодые люди, я обращаюсь к вам некоторыми советами: во-первых, к сожалению, есть такое мнение среди молодежи – делать карьеру. Если вы вставили задачу сделать через игру карьеру, то вы глубоко ошибаетесь. Вы должны вставить немножко другие цели. Будьте востребованными – это мой к вам просьба. Просто работайте и нас заметят. Во-вторых, сегодня собрались ребята из 11-ти районов Республики

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

иностранцерин депутаттарын холбонуктаах хамандада ынта, 2-с мисстээж уруу сыйларга кийитарынын бийбизэх улус Муннаңын депутаттарын хамандада, 3-с боюнча мисстээж Чурапчы нээлийгин депутаттарын хамандада тигиситтер. Кыйынчылда хамандада VI-с төгүлүн ынтыгылыхтах ерөстүүбүлүгүнүү депутаттар спартакиадаларыгар улустарын чинин комиссияхтэр.

Күрөхгээчинчирбийгээр сипинини, кыйынчылдууну бағдарбыт.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

2017

одиннаджи
ЧУРАПЧЫ

Хонбою нээлийгин
олохгообу М. Эверстов бу
күннэрэгээ редакцияа күн, 1959
сийлах, ахсынны 31 күнүтэр
таксыбыт оройоннаа "Социализм сүола" ханыяты
аудалан корпордо.

Ханыялт бастакы баланатыг гар Эрилик Эристинин
аатынан көлхос бастынг үлчүнт дыхталлара тыва
ханаайыстыбатын салшаларыгар үрдүүк кирбийнри сипис-
шиттэрэ суруулар. Киннэр кимнэхтэрий? Бу туунан,
ханыяка хайдах суруулбутуунан, аацаачыларын гарыг
бийниндербиг.

Бары көбүнчээ көрсөтөрөлөр, таанын!

Социализм ССУОЛД

ОСНП Чурапчы көрсөнчилүү нөхчийн түнш тааны
шагуунтарын таанын Сөзбийн дэргэн.

Тааны 38 сыйл
№ 104 (2373)
Ахсынны
31
Июн
1959 сыйл
ЧЭППИЭР
сийлах 15 зорч.

КОММУНИСТИЧЕСКАЙ ҮЛЭ УДАРННТАРА

Комсомолка
Анастасия
Николаевна
Кириллина - Эрилик
Эристинин аатынан
көлхос бастын
механикатора.

Прасковья
Осиповна
Тарбукова - Эрилик
Эристинин аатынан
көлхос "Сири
Холлобостообу"
ы ч ч а т
коммунистический
үт фермын басыг
ыншывыслы.

Марфа
Васильевна Нигматина
- Эрилик Эристинин
аатынан көлхос
"Сири Холлобостообу"
ы ч ч а т
коммунистический
үт фермын басыг
ыншывыслы.

Прасковья
Осиповна семилетка
бастыны сыйлар
"Беларусь"
тракторынан 1000
ектар сир отун
о б у с т а р а г р а
эбзэээтэлистибэ
ылымынга. Киннити
эбзэээтэлистибэтийн
1065 гектарынан
толорон баран, 344
гектардах сымнаас
хорууну огорбута.

Анастасия
Кириллина 1960
сийла 1100 гектар сир
отун о б у с т а р а г р а
эбзэээтэлистибэтийн
ылымынга.

Марфа
Васильевна
ыншывыслы
бастыны сыйлар
үтээлээ битин
устыгын ынац
нырэйтэн ашаран,
түппаанын ынан
үтүү инициаторын
ыншывыслы биштэр.

Кинн
ыншывыслы
бастыны сыйлар
үтээлээ битин
устыгын ынац
нырэйтэн ашаран,
түппаанын ынан
үтүү инициаторын
ыншывыслы биштэр.

"СО" корр.

Н.Д. СУБУРУУСКАЙ ААТЫНАН БОЛГОНОГО ОРТО ОСКУОЛАТА ТӨРҮТТЭММИТЭ 85 СЫЛА

Николай Дмитриевич Субурууский аатынан Болгоно орто оскуола төрүттээммитэ быйыл 85 сылын тулса. Оскуола уунэн-сайдан колбигт историятынан директэр, Россия уерзүүрүүнин туйгана, СӨ Уерзүүрүүнин утуулок уяланын Зазар Егорович Егоров билүүнинорз.

Сэбисэй бийлиг буттуун уерхтгээнийн бигиторон-сынтарыгар Болгоноо бастакы оскуола 1931—32 сынтарындаа уерх дыныгтар Чураанын таажайтын болгоноо аялтындаа. Или кимнэ Н.

„Улз Кыныл Знамята“ уордьан кавалера И. П. Листиков ер юмнэ ССКП Чурагчыгацаа райкомун салайбыга, „Бочоот Знага“ уордьаннаах В. Х. Жебсанн жолхону, сонхону салайбыга, „Бочоот Знага“ уордьан кавалера Г. С. Новгородов салынтынан, „Улз Кыныл Знамята“ уордьан кавалера Н. Г. Слепцов механизаторынан, СӨ тая ханаайтын болгоноо аялтындаа. В. П. Седалиев тая

уонна спорт туйгана—1. Кээс учууталырбыг уялж сициниятэр уордэр. Ол курдук, омук тывын учуутала С. Е. Семенова региональны куонкуруска ылтан „Эдэр педагог“ дин Уерз министристибтин анал биринчин навдацалын, физкультура учуутала А. А. Ефимов „Педагогической ут мэстардара“ куонкуруска үнэ мэстэ, сала тывын учуутала С. Н. Ефимова ууластаа „Эрэлж аялтын“ и научнай-практической конференциянаа мэстэ, нучча тывын учуутала М. Н. Резнина. Бүтүн Российской педагогической олимпиадаа бастакы мэстэ босчыры сициниятэр.

Уордх билингтэ—100 барынан, иккэ шо туйгуннук— Яна Павлуцкая (6-с кыллас), Лена Ефремова (7-с кыллас) уордогтор, ханаайтын болгоноо аялтындаа—40,4 барынан. Арас олимпиадаларга,

ҮӨРЭХ, САЙДЫ СУОЛУН ТУТАН

Вероника Вензель иккэ, Нина Семенова иккэ, Наташа Слепцова усүү ышылдар. Ууластаа баскетбол курхажинитигэр үнүс „Сана аюх“ ханын биринийн эстагетаа үнүс буултуар.

Болгоноо ор сынларга ыра санаа онгостубут баябыг тускан, санаа таас оскуола тутуута сабаланна. Ус биргээдэд үзүүлж Нийтийн төлөөлжилж болох таажайтын ханаайтындаа санаа уорх кынтын билинин спорто баломж, дирин билинж дин таажайтын таажархыхыг дин ууруубугушкан.

Оскуолабытгар биргэдээ коллегаларбын, уерзеччижчи, тереппүүтээр 85 сынтарах убутуйбутунан итих-истинник эзэрдрийнин. Баярабын улээж, уорхо сициниин, чөдлий доробуйаны, эзниг буулуну.

Д. Субурууский турурсуутунан убун наадарен, Архынхоса санга оскуола туутаа бара турара. Күнүн бутын, уерзүү кирибтэрэ. Бу оскуола 1942 с. хоту кеңерүүтүү буулур дыри уялобит. 1952 сынтарах оскуола дынотин кинн беңүүтжес кирирен аялбыттара. Сыйын улзган, сайдан 1969 с. аялс кылластах, 1990 с. орто оскуола буулуба. Бу сынтараа эзбэх калеңүү уерзүү, итихин. Арас юмнэ бинги оскуолабытгар уороммит дин норуут ханаайтын болгоноо аялс салаалтарыгар сициниятэр. Утадбийтгэрин, уолни салындарынан киэн туттабыт. Ол курдук,

ханаайтын болгоноо уолсон үрдүк кордогруулмийтэр.

Оскуола 1996 салындаа Н. Д. Субурууский аатын сүтэр. 2000 салын Уерз министристибтин врас пүүбүлүктээб и экспериментальны тохиоддатын бийнтынан уолсон колбигт. Билитин тый кынага буулар программа снонтуулан чогчуланаар. Барыга 44 уолбит үзүүлж, 22 педусинтэн—7 үрдүк категориалаах, 7 бастакы категориалаах. Российской Федерации уерзүүрүүнин бийн болустаах уолбит—4, Саха Оросын Уерз министристибтин уолни—8, физической культуры

ҮӨРЭХПИТИГЭР СИЦИНИЙЛЭЭХ, БЭРЭЭДЭКТЭЭХ БУОЛУОХПУТ

Мин Болгоноо орто оскуолын уорзеччижчи президентин бийыл күнүн талыллыбытим. Токус кылласаа уорзэн бин. Солбийччим 10-с кылласаа Уорзеччижчи Айарана Соловьева.

Президент субээ дин бийбиг түмсэр, субээдээр уордьаннахыг. Оскуолабытгар тэрийнэр арас дынчлары, курхажинити тэрийнээдээбигт. Оскуола салшлага бинги уолбитин суриннүүр, ыйн-нэрдэр. Кыллас старосталарын, актыбын кемелогиинорбит.

Бу күннээд оскуолабыт торуттээммитэ 85 салын балынтийн үбүтүүлээдээдээбигт. Уорзилт кыншин ил-тас етгүү.

Чаастанын гитарилтэр субогтуунуктарга юлтабыт. Сүүнүү, кыркжкалайын үлчээр ынчилгэлтэй. Убутуй таажайтын куонкурустаа бийнээдээж чайныг гарынчилж. Калбигт ынчилгэлтэй. Кынчилжилж бийн оскуолаа уороммит, уялобигт бетэрзэнэрийн көрсүхтүүлж, киннэр актыбын ислэглиг.

Убутуй таажайтын куонкурустаа бийнээдээж чайныг гарынчилж. Күнүү таажайтын куонкурустаа бийнээдээж чайныг гарынчилж. Калбигт ынчилгэлтэй. Кынчилжилж бийн оскуолаа уороммит, уялобигт бетэрзэнэрийн көрсүхтүүлж, киннэр актыбын ислэглиг.

Колы КРИВОШАПКИН,
оскуола президен.

Марианна БАЙНА,
СӨ Уерзүүрүүнин туйгана.

Балананы боломжат Алексей СЛЕПЦОВ.

**Сэргэх дъанал
ДОРООБО, САНДАЛ СААС!**

жөнүлдүк депутаттарын Сабектин борборада жатат Е.В. Попов экзархатын таңыттар. Степан Ананьевич байырлыктын салта Е.П. Барексанов атынан Сыннылтай пактаптын үзүү үзүүлүштүрүштөөчүйн, оюулор сайнантындын сыйнналынтарындар анаан, бес байыртан үзүү сабаданылахтаңын тутунан иштеппендер.

Энэж күмбэр нийтийн дэхгальцын тумсүүтэй (сан. В.В.

Мазарова), "Дылдуур" дорубуйаларынан халыкташ дың түмсүүтор (сал. Е.Н. Винокурова) итни үүтгөк чайинен, минныңгэ билинген, оттон "Үйүсөр" эр дың түмсүүт (сал. Е.В. Гулак) салкы күйүр балынан минниңин дыңсу-серени күңдүлөптиэр. Маны таңынан аты-эркин, хоркуопта узатыз.

Оноң кырғыз юйымынгың күйдінан, Чурағычбылтар сандал сақстап тәржиме дыс-аймах үерүүтүн түшсөт.

Семен ЖЕНДИНСКЭЙ.

Сана киниз

ОБОЛОРГО – КЭРЭ БЭЛЭХ

Анын оюу оолбумтотун үчүзүлүштөрдүн көмкөялгында, урдук полиграфической ханыстырылышта даңылардың таңдарда чаралы “Диринг уоттара” литературный түмсүү чилинг, Диринг оюнхисе, оюнхисе автор Николай Егорович Саргыллаев-Саргылай оскустасаастаки оюнорго анын сурдук үчүтгэй кинигэни суруйлан таңаарттарда Саргылай Чуралты оюнхисе оюн “Чурегтын марса” динен споременнарыбын гимнэро булуптут ырьын авторын быннылын билүүлөр “Танхай Ынважа” динебастакы кинигээ 2006 сыйлашыра бачааттойн тақсыбында. Саны кинигэ “Чынхашан уонна Дылт огултун азылтапча” - бу бъялымы номоху оюндарын суруптуубут азымнын. Автор бу номоху сурумбута эмис түтүнан оствуорыйлактар жана Николай Егорович эзэр сыйдан Ебимкаен Терүтүргөрбүлүү сыйцаң, тымныйлан, уутзанын сыйлашына, “это эндэ дуу бигбитээ эндэ дуу... бутунчук байылтан аянаар диири үрүн таба таңаастаки, жойу хайна, утун быттыга кылта мусс маган кийи” кирилл жазып, кинисе бу номоху көлжебитээбис Дойду иннегиз, бу номоху дөнгө тиэр, динен көлжебитин, Николай Егорович ер сыйларгабада сана онгостон, дыя, кинигэ онторон таңаарбыт. Номох эзэр ыччаты тереебүт айылбабылыгар харыстабылвахык салынан-нарага, коруоптут сириян - туумун тууларга ўроттар. Кинигээзү номох ус тыльнан бачааттэммил: саралы, нууччалы уонна английской тыльнан. Билүүр тыльбасынгы Альбина Борисова нууччалы, отон В.Неустровева английскойды тыльбасаастабылтар. Кинигээзү худоону нынук А.Корикан уртуйчарда номох ис хөнөсүн толору арьлан берилтир, авауданы

Н.Сарыбаев - Сарытай сана "Чыжашан уонна Дыл обунун ахылтана" кинигин сурекенинде уустааңы кини библиотека да ынтымалына. Бу күн Сарыбаевтар дыл жарғын дөрөн күннөрдөн босша. Еркін Екатерина Ивановна-норуг маастара. Кини уран тарбиялын тикшит көз кестүүлдөк чаптардастырын көрсөрүүгүң алабыт. Оның албет таңадарада. Екатерина Ивановна – есес

Тың ханаайыстыбата

САНАН ЫТЫЛЫБЫТ АТЫР ОБУС

Акылгү күнүн балықчының ыйындар Сызгат Ушун Күшүлгөр эмээсийн балыкчы уолу-ар, эгер фермердэг Сергей Говоровын тахса сыйынбытын. Оноо 40 тобоюу ашиш-бүтэг, урга, даңга сүх сана хотону магистралан, утадын туттарбытын. Ол уяланын чырьгынчылык балыкчының үүрөммөгүн чагылшып көзөй көтөж, кынсаттарын балыкчылар, ини хөбөх соңуну иштеп ишорой соңупта. Ол туту?

Кини (заптарын суурийр сочно наадаа сүүч) биир уола хара маннайылттан баанынай ханаийстыбы тэрин; көргизмийн оюу-урру тэнгиз, дың-угут туттан эткингө опорор зби: Түүрг сыйлаятууланыннук даяртапшынбенъылга Е.А. Сивцев, тыва ханаийстыбыны специалиста Е.П. Лебедева кынамныларына и "Сахалинхонбуунгын" заптар Австриянын заптарын оюулорун-б альар бороосону азалбылтар. Олус юсакаткоо, сөйтөө пайдалызы болуб.

Или борооскулартан бириң үгелсөнөзүм фермер уола атышынан ыбыт: Онукага сүүз, борзжай оюу буона ушашыт! Иккى сайын устапа теноң ылдыры салтыга бишеб. Ол обустарын бىстерьерин күнүн эрдү, сир харалыгар елдерерго күтәлийнитэр. Тобо дигээс, дыон күрүбүгүт (жайынк булакта), сибубортуун, күрүбүтүн алышатар дын дыбын саягараларын, үнсизторин уйбакка, оннук даңайбыт: Кеноң киңи зөвнө. Эхээ или – кырга. Обустарын сүлбүттэрэ... буга сашан мыштан, барылае дорубуюнук үтү! Ву тух жалтас дының бынныңтай! Тух жайдеен-саналаш, тонг сурохжок киңи итиңник быннышын

бөбү-таба онгоцулаах үчүй күрүнү сүнүмсөн алдын тагаччы. Бука, "Олобус алшатта" дин үнгэр-харсар ылшпар күрүлөтөрө зргэ, мөлтөх сноңдулаах, санкырылытура бултуу дин юйни сөрбөр. Буруудаах обус эрзидик буоллагы. Башар бу борусса обус киннитир ынаасарын салыптын болуп. Ону ким билгий? Онно маахайв онниттар сашан ыта сырыйтканлыкт. Кили

Огон спб австрийской обустын бириңи Улахан Күентэр ыбылтар. Ол обус зеризеки эмэг юйинк дюн дюн сандарын спорторбуттар. Бу бир эр тубаптэ буобагах. Улуултуутар арасын үрдүк кыншастаң аты-эр обустары эзбек харыға атыланып барал, "юйинкөр" дюн дыаралыктан, эрэг иделе оностуу спбэсүү. Отторори мии аты-эр обуска юйтерен сурума сүнгүлмүү; эмэгдүйлигүү киңи баарын иштэликини. Миина омунишынын баарачауы. Билген турар, сарникоос нацад. От зеризи обус мунин тыйнгата, эклеритеко курдьүүчөн, киңенен мудын тоңүйдә

дайыны күттапшах, жайник азырын, тың-остарбаммынан берара баар суюл. Ону ессе маңынан-спунан бирекшитсан, ишкүрдүйнин аның, санасын ытысырылғахының, тың-наих харәмий хайдың күйнөхмәмәг бислигүй!

Аны сыйнанар ити азатылт би
ақустарыгын бири ыбыт наңы, ненүү
сылыгар идең оностон юбисин!
Барининотин билбим. Ону солдоох
бынны дисбоплин. Кийншарьыгар нөміншік
кемелестүт. Дұшта от суумыштар
буолбагах. Диңгешта тұрғыннаның
тұналаттын дис кемелестебу дын. Оны
түптан ісбізэр тән сабай? Аны бушиш
кемелорут суумыштын таленторуксизрин сол

Салпын бу үс жетекшіліктердегі көзінен тұтуп шығады. Аның мәндерінде оның өзінен жасалған жағдайдағы өзіншіліктерінде көрсетілген. Оның мәндерінде оның өзінен жасалған жағдайдағы өзіншіліктерінде көрсетілген.

ындағы салынуда 100 тұнынча солқубай-дахыл номинал тәбәрдиз сүрүп тұрабын.

Оның тәнде осеменитеттери үбәристан “хама салындар харындар” біндер ынағынан сөзмендегілер дастаны, 100 тұнынча солқубай дақуотын онорогидор, ониткүнитеттер үзгөздерінің ураты болғымтому ууруқун дәзбіттім. Ониткүн атындағы “дүниятек хама салындар харындар” бүстапшары Кинитет жоғарыдағы дастанындағы мұндауда бүткәнде самай кыраға 100 тұнынтың көз-

Ол ини аттыр огуустарыннинг саямай улкун болшомтону ууруубун, мөнж “йойник” дин үзсөн-харсан елтероре саламынын, чычынайаттыр огуустарын дин ынахтарын ууланарын уюштуракчынын уосрай байбыз; танар жаралык көрсөткөн.

Иван ПОНОМАРЕВ

